

Прадун В.П.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ГРОШОВО–КРЕДИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ЗРОСТАЮЧОЇ МОНЕТИЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Сучасний стан економіки в Україні потребує постійної уваги до банківської системи, проведення політики, спрямованої на створення сприятливих умов для її стабільного та ефективного функціонування. Банківська система України потребує удосконалення, розробки фундаментальних основ, що забезпечують її стійкий розвиток. Зазначену проблему автор відносить до числа важливих народно-господарських проблем.

Надійна банківська система держави є запорукою високого рівня розвитку і стабільності грошово–кредитного сектора національної економіки та міцною базою її зростання. При цьому адекватна вимогам ринку монетарна політика Національного банку України в умовах зростаючої монетизації повинна створити передумови для забезпечення ефективної банківської діяльності з метою стимулювання росту вітчизняної економіки.

Аналіз останніх публікацій. Без всебічного аналізу елементів монетарної стратегії держави отримання узагальнюючого висновку про її ефективність неможливе. Здійснюючи огляд теоретичних підходів до з'ясування суті поняття монетарної стратегії, науковцями розвивалися нові підходи до визначення чинників, що її формують і забезпечують фінансову стабільність банківської системи. В останній час більша увага приділяється проблемі співвідношення стратегії монетарної політики та зростаючого рівня монетизації.

Вітчизняна економічна наука має чимало здобутків, які стосуються розробки теоретичних основ і методичних підходів до оцінки ефективності грошово-кредитної політики та рівня монетизації. Серед них – наукові праці: С. Науменкової „Формування ефективної грошово-кредитної політики зумовлює необхідність детального розгляду питань збалансованості попиту і пропозиції грошової маси з реальними заходами щодо забезпечення фінансової стабілізації і стимулювання економіки”[5, с.19]; А. Гриценко „...монетарна стратегія визначається як систематизований устрій для організації і структурування інформації в процесі проведення грошово–кредитної політики”[1, с.10]; В. Стельмах „...створення стабільної грошової системи та перетворення грошей у важливий і стимулюючий фактор економічного й соціального розвитку економіки...”[8, с. 5]; Т. Мусієнко „Процес формування СЕП передбачає проведення узгодженої грошово-кредитної політики та валютно-фінансової політики в обсязі, необхідному для забезпечення рівноправної конкуренції та підтримання макроекономічної стабільності”[4,с.22]; Н. Дорофєєва „...При таргетуванні інфляції довгострокова цінова стабільність проголошується прямою метою грошово-кредитної політики...”[2, с.8]; О. Заріцький „Мистецтво керування грошово-кредитною політикою полягає в тому, щоб змінюючи основні параметри сукупної пропозиції та сукупного попиту з урахуванням затримки їхнього впливу і різної чутливості на результуючі макроекономічні показники зберігати заданий інфляційний розрив...” [3, с. 18] та інших.

Світовий досвід свідчить, що рівень монетизації впливає на підбір ефективних інструментів грошово-кредитної політики. Тому питання визначення ефективності грошово-кредитної політики виступає актуальним питанням для дослідження.

Метою статті є визначення грошових імпульсів на ефективність грошово-кредитної політики.

Виклад основного матеріалу. Монетарна система України є учасницею ряду перехідних процесів: внутрішня перехідність самої грошової системи, зумовлена її незрілим характером; перехідний характер економіки України; глобальна соціально–економічна перехідність, яка також є істотним чинником монетарного розвитку.

З початку нинішнього десятиріччя сукупна грошова пропозиція в економіці України (агрегат М3) збільшилася майже у три рази. Але це не призвело до суттєвого збільшення рівня цін, тому що зростання грошової маси в цілому відповідало попиту на гроші. Це відбувалося внаслідок монетарних (функціональних) і немонетарних (структурно-інституційних) чинників. Для першої групи чинників характерні переважно лінійні залежності основних макроекономічних і монетарних параметрів – ВВП, грошова база, грошова маса, рівень цін. Даний компонент попиту звичайно називають *транзакційним*. Друга група чинників виявляє себе як нелінійні залежності: може мати місце значне (іноді багаторазове) випередження приросту грошової маси в порівнянні з приростом ВВП; слабка реакція рівня цін на динаміку грошової маси; сильна волатильність монетарних параметрів. Цей компонент попиту пов'язаний з потребою господарських агентів в грошах як *ліквідності* та відображає поступові зміни в їх інституційному статусі.

Цінова стабільність була забезпечена переважно за рахунок швидкого зростання рівня монетизації ВВП. У 2005 р. рівень монетизації виріс на 47%, в 2003 – на 29,7 %, що свідчить про якісний стрибок у розвитку грошово-кредитної системи. За рахунок зростання монетизації економіка поглинула більшу частину додаткової грошової пропозиції. В минулому році цим компонентом було поглинуто 92,5 % приросту грошової маси.

Характерною ознакою періоду 1999–2005 рр. є стійке зростання обсягів номінальної грошової маси, обчисленої за усіма агрегатами, – майже на 30–40% щорічно (Рис. 1).

У цьому зв'язку не можна не згадати гостру дискусію, котрі точилися у 1996–1997 рр. із приводу низького рівня коефіцієнта монетизації економіки, що віддзеркалює рівень насиченості господарського обороту грошима та негативних наслідків так званого „штучного дефіциту грошей” і демонетизації для відтворювальних процесів в економіці [6, С. 12–14]. Слід зазначити, що в Україні цей показник був найнижчим у 1995–1996 рр. – близько 9–10%. Упродовж 1997–2000 рр. спостерігалось його поступове зростання, але навіть на кінець 2000 року коефіцієнт монетизації в Україні був нижчим порівняно з такими країнами, як Венесуела (19,0), Зімбабве (20%), Румунія (18,9%). У країнах так званої великої сімки цей показник коливається у ме-

жах 55–100%, у країнах, що розвиваються 40–60%. У США рівень монетизації економіки у 2004 році дорівнював 79%. Одним із найвищих є рівень монетизації у Китаї – понад 150% [10].

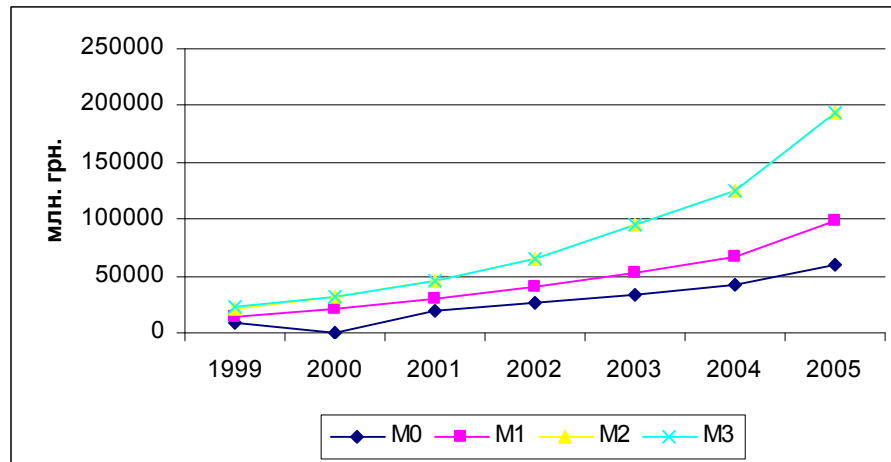


Рис. 1. Динаміка грошових агрегатів

Останніми роками динаміка індексу споживчих цін виявилась дуже близькою до динаміки темпів швидкості обігу грошей: коли швидкість знижувалася більш високими темпами, ніж у попередньому році, інфляція теж знижувалася, і навпаки. Але цей чинник є не стільки монетарним, скільки інституційним, обумовленим певними змінами у господарчій та споживчій поведінці суб'єктів. Можливості прямого впливу на цю поведінку з боку центрального банку є обмеженими, особливо з боку інструментів монетарної політики. Тому спостерігається недостатня ефективність використання цих інструментів для досягнення головної мети монетарної політики. Більш важливими для стабільності національної грошової одиниці є загальні умови системності, стабільності, передбачуваності та прозорості монетарної політики держави.

Не слід забувати також про незбалансований та неостаточний характер сьогоденної макроекономічної стабілізації. Незавершеність інституційного устрою економіки обумовлює взаємну відокремленість сегментів та галузей національної економічної системи. Це, в свою чергу, знижує можливості ринкового саморегулювання, на якому базуються сучасні зарубіжні моделі грошово-кредитної політики.

Як видно з рис. 2, крива індексу цін та крива індексу зміни швидкості обігу грошей майже паралельні. Якщо ця паралельність не є випадковою, то це відкриває певні додаткові можливості для аналізу та прогнозування монетарних показників.

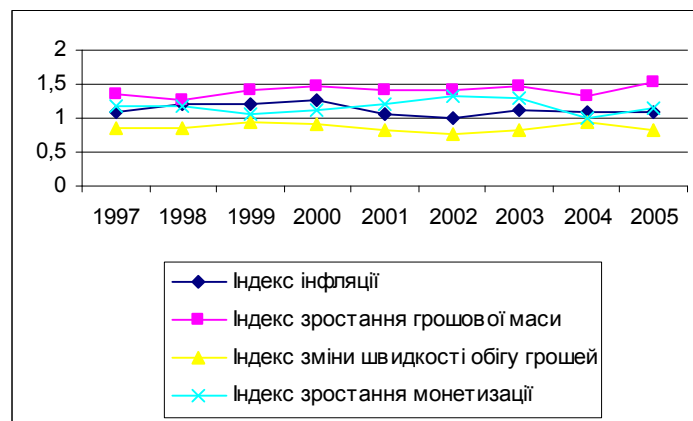


Рис. 2. Динаміка індексів монетарного середовища в Україні у 1997–2005 рр.

Запишемо рівняння Фішера у модифікованому вигляді:

$$I_P = \frac{I_V \cdot I_M}{I_G} \quad (1)$$

Якщо припустимо, що $\frac{I_M}{I_G} \cong const = \alpha$, то у цьому випадку маємо:

$$I_P = \alpha I_V \quad (2)$$

Проаналізуємо це відношення для періоду 1997–2005 рр. за даними табл. 1.

За дев'ять років середнє значення $\alpha=1,35$. Відхилення є відносно незначними (максимальні значення:

+0,048 у 1999 р., та –0,084 у 1998 р.). Така стабільність цього відношення може свідчити про наявність детермінованого зв'язку між зростанням ВВП та зростанням грошової маси. З цим можна погодитися, якщо прийняти до уваги, що останніми роками головним засобом грошової емісії був викуп валюти у експортерів, а основна частка приросту ВВП забезпечувалась за рахунок зростання експорту. На цьому інтервалі повинна мати місце залежність:

$$I_P \cong 1,35 I_V. \quad (3)$$

За умови $I_V \cong (1,35)^{-1} = 0,74$ маємо: $I_P \cong 1,35 \cdot 0,74 = 1$.

Тобто значення індексу зміни швидкості обігу грошей 0,76 розміщується у центрі умовного інтервалу монетарної стабільності. Емпіричні оцінки свідчать, що коли $I_V [0,74-0,78]$, то має місце монетарна рівновага, коли $I_V > 0,78$, має місце інфляція, а коли $I_V < 0,74$, то має місце дефляція.

Таблиця 1. Динаміка показників, що характеризують розвиток грошово-кредитного ринку в 1997–2005 роках

Показники	Роки								
	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Індекс інфляції	1,10 1	1,200	1,192	1,258	1,061	0,994	1,10 8	1,102	1,101
Індекс зростання грошової маси	1,33 9	1,252	1,405	1,461	1,419	1,417	1,46 5	1,324	1,543
Індекс зміни реального ВВП	0,97 0	0,981	0,998	1,059	1,092	1,046	1,05 5	1,080	1,102
Індекс зміни швидкості обігу грошей	0,85 2	0,852	0,951	0,907	0,836	0,763	0,83 7	0,937	0,827
Різниця між індексом споживчих цін та індексом швидкості обігу грошей $I_P - I_V$	0,24 9	0,348	0,241	0,351	0,225	0,231	0,27 1	0,165	0,274
Рівень монетизації, %	11,7 3	13,77	14,48	15,97	19,10	25,04	32,4 7	32,0	36,7
Індекс зростання монетизації	1,17 4	1,173	1,052	1,103	1,196	1,311	1,29 7	0,986	1,147
I_M / I_{GDP}	1,38 1	1,276	1,408	1,380	1,300	1,355	1,39 5	1,287	1,369

Що стосується 1999 р., то слід відзначити, що цей рік був першим роком інтенсивного зростання грошової маси на рівні більш 40 %, до якого економіка тоді ще “не звикла”. Тому в умовах відсутності інституційних механізмів збереження грошей (довіри до національної грошової одиниці та банківської системи) значна частка додаткових грошей спрямовувалась на споживчий ринок, що й призвело до значної інфляції на рівні індексу споживчих цін 1,192 на тлі значення $\alpha=1,408$.

В той же час, монетизація, яка проходить в умовах глибоких інституційних перетворень, відбувається як процес надмірної концентрації грошей у незначній частки населення та підприємств, тобто вона є не рівноважним та потенційно конфліктним процесом. Відсутність прямого впливу монетизації на інфляційні процеси пов'язана з тим, що переважну частину додаткових доходів населення отримують найбільш багаті, і тому не всі гроші доходять до споживчого ринку. З іншого боку, головне джерело додаткової пропозиції грошей – викуп валюти у експортерів – не просто відображає структурну недосконалість господарчої системи України, а є механізмом її відтворення і одночасно – потенційною загрозою для монетарної рівноваги. Тому процес зростання рівня монетизації української економіки не є безумовно позитивним і містить в собі певні соціальні та структурні ризики. В цих умовах суттєве значення для досягнення безпечної монетарної рівноваги та грошово-кредитного забезпечення якісного економічного зростання має кредитування населення та економіки, яке здатне пом'якшити існуючі диспропорції, а в перспективі привести до необхідних структурних зрушень.

Попит на гроші залежить від того, які з необхідних механізмів вже створені і працюють, а які ще тільки створюються. У міру формування монетарних механізмів “ривками” відбувається заповнення грошовою масою інституційних “місткостей”, що створюються. Це спричиняє уповільнення обігу грошей в економіці (або зростання монетизації). Значення зростання монетизації полягає в тому, що створюється пружне монетарне середовище, здібне до досить швидкої передачі грошових імпульсів від одних інституційних блоків до інших. У результаті:

- підвищується рівень інтеграції та консолідації господарської системи, її здатність до адаптивних реакцій у відповідь на збурюючі впливи середовища;
- забезпечується адекватний рівень ліквідності і мобільності активів реального сектора;
- формується базисний механізм структурного розвитку господарської системи.

У такій зростаючій системі попит на гроші є нестабільним. У той же час, ми можемо оцінити ті чинники, які вже привели до значних стрибків попиту на гроші, або приведуть в майбутньому.

Можна виділити такі етапи зростання монетизації і розширення попиту на гроші:

- введення національної грошової одиниці в 1996 р. (свого роду монетарна революція). Після неї почалась монетарна еволюція (з відносно менш вираженими стрибками);
- витиснення бартеру у 2000–2002 рр. і монетизація обігу в реальному секторі;

- формування довіри до банківської системи і національної грошової одиниці (2002–2005 рр.), зростання депозитів в банках.

У кожний з цих періодів спостерігалось стрибкоподібне уповільнення швидкості обороту грошей, що формально виявлялося як відрив цін від грошової маси. Надалі можна прогнозувати ще декілька рубежів якісного розширення попиту на гроші:

- перехід до повної конвертованості національної валюти;
- перехід до масового кредитування обороту підприємств реального сектора.

Різкого зростання попиту на гроші можна чекати в момент спрацювання системних ефектів, коли монетарне господарство сформується як цілісність. У той же час потрібно уважно відстежувати і ті чинники, які здатні зменшити попит на гроші (знижити їх соціальну цінність, привабливість володіння ліквідними активами, і тим самим прискорити їх обіг):

- демонстративна і надмірна боротьба з “відмиванням грошей”, яка побудована на “презумпції винності” і покладає тягар доказів на обвинуваченого, коли сам факт володіння грошима вже накладає на власника додаткові витрати і ризики;
- дуже невизначеними можуть стати наслідки євро інтеграції. Значні коливання курсу євро говорять про велику нерівновагу в ЄВС.

Інфляція має ентропійну природу. Неконтрольоване зростання інфляції, посилюючи невизначеність в економіці, веде до деградації господарської системи через її спрощення і розпад господарських зв'язків. Приріст ентропії господарської системи, пов'язаний з інфляцією, може мати або ендогенну (монетарну) природу, або екзогенну (немонетарну). У першому випадку ми маємо справу з порушеннями рівноваги в монетарному середовищі; у другому – з порушеннями рівноваги в економіці. Порушення рівноваги можуть носити характер або поточних флуктуацій, коли загальний рівень рівноваги якісно не міняється, або характер довгострокових змін, пов'язаних з виходом на якісно новий рівень рівноваги (більш високий або більш низький). Якщо ми маємо поточні флуктуації, то інфляція носить адаптивний характер. У цьому разі варіативність станів монетарного середовища, що виявляється як цінова нестабільність, зумовлена стохастичним характером монетарних процесів.

Наслідки монетарних коливань незначні, а їх згладжування за допомогою використання монетарних інструментів досягається відносно легко.

Якщо мова йде про зміну загального рівня рівноваги, то в цьому випадку монетарні коливання є більш серйозними – як за величиною, так і за можливостями їх згладжування або нейтралізації. Результативність монетарних інструментів в цьому випадку різко знижується. Монетарна система не звертає на них уваги, поки не закінчиться перехід на новий рівень рівноваги.

Тією мірою, якою нові монетарні процедури повторюються як успішні методи рішення задач, вони здатні перетворитися в елемент інструментів монетарної політики, що розвиваються. В свою чергу, поступове визрівання впорядкованих стереотипів монетарної поведінки господарюючих суб'єктів, інституціоналізація монетарних процедур породжують ефекти передбачуваності, знижують невизначеність і ведуть тим самим до зниження розкиду істотних монетарних параметрів економіки, включаючи і цінову невизначеність.

Висновки. Таким чином, результативність стандартних інструментів і методів монетарної політики в перспективі буде знижуватися, оскільки колишні стандартні монетарні ситуації (значення показників, їх співвідношення, комбінації параметрів) зустрічатимуться відносно рідше. Тому необхідна подальша розробка монетарного інструментарію, розрахованого на нові типові монетарні ситуації, що доповнюється концептуальним розвитком моделей монетарного середовища. Стратегія розвитку монетарного устрою економіки України вимагає розробки і реалізації комплексу заходів, що забезпечують послідовну монетизацію господарської діяльності та інтегрування національної банківської системи, фінансового ринку і реального сектора в єдиний інвестиційний механізм. В недостатньо монетизованій економіці зв'язок між грошовою масою і цінами, дійсно, є нестабільним. Цей зв'язок періодично то послаблюється, то посилюється. При цьому в русі цін і грошової маси виявляється певна природна циклічність, яка простежується протягом останніх років. Визнання закономірної нестабільності попиту на гроші і зумовленої нею волатильності показників інфляції дає нам можливість не використовувати кожен раз сильні інструменти монетарної політики, коли прогноз інфляції не виправдовується.

Джерела та література

1. Грищенко А. Монетарна стратегія: шлях до ефективної грошово-кредитної політики // Вісник національного банку України. – 2006. – №2. – С. 8–18.
2. Дорофієва Н., Цокол А. Таргетування інфляції у відкритій перехідній економіці // Вісник Національного банку України. – 2003. – №10. – С. 8–12.
3. Заріцький О., Хоразашвілі Ю. Аналіз бюджетно-податкової та грошово-кредитної політики, її вплив на економічне зростання у 2003 році // Банківська справа. – 2003. – №1. – С. 15–21.
4. Мусієнко Т. Необхідні передумови і форми взаємодії країн – учасниць ЄС у сфері грошово-кредитної політики // Вісник Національного банку України. – 2005. – №1. – С. 22–25.
5. Науменкова С. Основні тенденції розміщення грошової маси та їх вплив на формування грошово-кредитної політики // Вісник Національного банку України. – 2005. – №1. – С. 19–26.

6. Науменкова С.В. Проблемы сбалансированности денежного рынка Украины. – К.: Наукова думка, 1997. – 56 с.
7. Основні засади грошово–кредитної політики на 2006 рік. // Інвестиційна газета . Нормативна база. – № 45. – С. 27–30.
8. Стельмах В. Реформа, гідна наслідування. // Вісник Національного банку України. – 2005. – №9. – С. 4–6.
9. Ющенко В. Формування пропозиції грошей в Україні.// Вісник Національного банку України. – 1997. – №8. – С. 3–12.
10. World Bank Development Report 1989. – Wash: Word Bank, 1989. – 357 p.

Щеглова С.С.

РИСКИ БАНКОВСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ И МЕТОДЫ ИХ МИНИМИЗАЦИИ

Постановка проблемы. Банковская деятельность связана с большим количеством рисков, являясь чувствительной не только к различным социально–экономическим факторам, но и к политическим, природно–климатическим и т.п. Среди основных видов банковских рисков наибольший риск возникает при проведении кредитных операций, а эффективность кредитной деятельности в значительной мере зависит от искусства управления кредитным риском.

Анализ последних исследований и публикаций. В связи с резкими темпами роста объемов банковского кредитования физических лиц, отечественными учеными и практиками на страницах прессы стали обсуждаться вопросы управления рисками банковского кредитования физических лиц.

В экономической литературе отдельными вопросами сущности банковских рисков и проблемами их объективного оценивания занимались видные украинские и зарубежные ученые, такие как Бельх Л.П., Витлинский В.В., Евтух А., Панова Г.С., Примостка Л., Севрук В.Т., Синки Дж. и другие.

Постановка задачи. Целью данной статьи является теоретическое обоснование необходимости оценивания и управления банковскими рисками кредитования физических лиц. Для достижения цели нами поставлены следующие задачи:

- рассмотреть основные виды рисков, возникающих при кредитовании банками физических лиц, выявить их источники;
- выделить этапы управления банковскими рисками;
- проанализировать методы управления рисками кредитования физических лиц, применяемые украинскими банками.

Изложение основного материала. Известно, что банковские операции с населением несут весь спектр рисков, характерных для банковского бизнеса: риски целевого использования кредитов, риски валютных колебаний, инфляционные риски, риски относительно жизнедеятельности заемщика (возникновение несчастных случаев, болезни или смерти заемщика), политические риски, риск простого мошенничества и обманного банкротства заемщика, изменение законодательной политики и т.п. Все они являются составными частями риска невозврата кредита заемщиком.

В целом, индивидуальные риски по каждому из кредитов, предоставленных физическим лицам, достаточно невелики, но при недостаточном качестве кредитного менеджмента подобные риски в совокупности могут представлять для банка существенную проблему. Так, по оценкам экспертов, сейчас доля проблемной задолженности по кредитованию физических лиц в портфелях украинских банков составляет 5–15% (при декларируемом уровне в 1–5%).[8]. В международной практике кредитования оптимальным уровнем просроченных кредитов считается 5%. Поэтому проблема принятия эффективных управленческих решений в условиях риска занимает одно из центральных мест в современной теории и практике кредитной деятельности.

В научной литературе и многих научно–методических публикациях приводится целый ряд способов классификации банковских рисков [1],[3],[7]. Однако мало уделяется внимание рискам, непосредственно связанным с кредитованием физических лиц.

В качестве основных видов риска, которые принимает на себя банк в процессе кредитования физических лиц, можно выделить кредитный риск, процентный риск, портфельный риск.

Как экономическая категория кредитный риск характеризует экономико–правовые отношения, возникающие между двумя контрагентами – кредитором и заемщиком по поводу перераспределения финансовых активов [6, с.118].

В более широком понимании, кредитный риск можно оценить, как риск, полного либо частичного, обесценивания актива.

Процентный риск – это неопределенность, связанная со временем и тенденциями в изменении процентных ставок в будущем. Процентный риск может быть определен, как риск, заключающийся в том, что средняя стоимость ресурсов, привлеченных банком для выдачи определенного кредита, превысит среднюю процентную ставку по кредиту.

Портфельный риск – это риск, связанный со структурой кредитного портфеля физических лиц банка и структурой обеспечения. Риск может быть минимизирован путем диверсификации портфеля с обязательным условием диверсификации структуры обеспечения.

На наш взгляд, можно выделить следующие основные виды рисков, возникающих при кредитовании